

KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO RAZVOJNI POTENCIJAL

Jakelić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Šibenik University of Applied Sciences / Veleučilište u Šibeniku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:143:909822>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-28**

Repository / Repozitorij:

[VUS REPOSITORY - Repozitorij završnih radova Veleučilišta u Šibeniku](#)

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
STRUČNI PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ TURISTIČKI
MENADŽMENT

Lucija Jakelić

KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO
RAZVOJNI POTENCIJAL

Završni rad

Šibenik, 2024.

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
STRUČNI PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ TURISTIČKI
MENADŽMENT

KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO
RAZVOJNI POTENCIJAL

Završni rad

Kolegij: Menadžment kulturne baštine

Mentor(ica): Gorana Barišić Bačelić, mag. art. hist.

Student(ica): Lucija Jakelić

Matični broj studenta(ice): 1219064509/17369211

Šibenik, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja Lucija Jakelić, studentica Veleučilišta u Šibeniku, JMBAG 1219064509 izjavljujem pod materijalnom i kaznenom odgovornošću i svojim potpisom potvrđujem da je moj završni rad na stručnom prijediplomskom studiju Turistički menadžment pod naslovom: „Kulturna baština Cetinske krajine kao razvojni potencijal“ isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Šibeniku, 18.09.2024.

Student/ica:

Jakelić

KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO RAZVOJNI POTENCIJAL

LUCIJA JAKELIĆ

Podosoje 1, 21236 Vrlika, ljakelic@vus.hr

Kako kaže stara poslovice kako bi znali kuda idemo, moramo znati odakle dolazimo, zbilja, u tome ima mnogo istine jer je kulturna baština dio našeg života i svakodnevice. Kulturna baštine je od velike važnosti jer ona obogaćuje živote ljudi i pokretač je kulturnih i kreativnih sektora, a kao najvažnija uloga joj je jačanje društvenog kapitala. Baština nas povezuje s našom prošlošću te nam pomaže razumjeti tko smo i kako smo se kao društvo razvijali. Jedinstvena je i nenadomjestiva, a s odgovornim čuvanjem možemo je prenijeti budućim generacijama. Suvremeni koncept očuvanja baštine predstavlja jednaki izazov i za nematerijalnu i materijalnu baštinu, a danas se nastoji sačuvati je kroz noviju tehnologiju i multimediju. Cetinska krajina se nalazi na granici s Bosnom i Hercegovinom vežući planine Dinaru i Kamešnicu. Bogata je prirodnom i kulturnom baštinom. Cetinsku krajinu čini 5 gradova/općina a to su grad Sinj, Trilj, Vrlika te općine Hrvace i Otok. Naziv je dobila po rijeci Cetini koja je jedna od najvažnijih pitkih rijeka u Republici Hrvatskoj. Cilj ovog rada je prikazati potencijal kulturne baštine Cetinske krajine koja može biti podloga za razvoj kvalitetnih kulturno-turističkih proizvoda i pridonijeti poboljšanju kvalitete života na tom području.

(36 stranica / 6 slika / 2 tablice / 39 literaturnih navoda / jezik izvornika: hrvatski)

Rad je pohranjen u digitalnom repozitoriju Knjižnice Veleučilišta u Šibeniku

Ključne riječi: Kultura, turizam, Cetinska krajina, prirodna baština

Mentor(ica): Gorana Barišić Bačelić, mag. art. Hist.

Rad je prihvaćen za obranu dana: 18.09.2024.

Department of Management

Professional Undergraduate Studies of Tourism Management

CULTURAL HERITAGE OF CETINA REGION AS A DEVELOPMENT POTENTIAL

LUCIJA JAKELIĆ

Podosoje 1, 21236 Vrlika, ljakelic@vus.hr

As the old saying goes in order to know where we are going, we need to know where we come from, really, there is a lot of truth in that because cultural heritage is part of our lives and everyday life. Cultural heritage is of great importance because it enriches people's lives and is a launcher of cultural and creative sectors, and its most important role is to strengthen social capital. Heritage connects us to our past and helps us understand who we are and how we have developed as a society. It is unique and irreplaceable, and with responsible preservation, we can pass it on to future generations. The modern concept of heritage conservation represents an equal challenge for both intangible and tangible heritage, and today efforts are being made to preserve it through newer technology and multimedia. The Cetina region is located on the border with Bosnia and Herzegovina, connecting the mountains Dinara and Kamešnica. It is rich in natural and cultural heritage. The Cetina region consists of 5 cities/municipalities, namely the city of Sinj, Trilj, Vrlika and the municipalities of Hrvace and Otok. It was named after the Cetina River, which is one of the most important drinking rivers in the Republic of Croatia. The aim of this work is to show the potential of the cultural heritage of the Cetina region, which can be the basis for the development of quality cultural and tourist products and contribute to the improvement of the quality of life in the area.

(36 pages / 6 figures / 2 tables / 39 references / original in Croatian language)

Thesis deposited in Polytechnic of Šibenik Library digital repository

Keywords: Culture, tourism, Cetina region, natural heritage

Supervisor: Gorana Barišić Bačelić, mag. art. hist.

Paper accepted: 18.09.2024.

SADRŽAJ

1. UVOD1
2. POJAM KULTURNA BAŠTINA3
 - 2.1 Vrste kulturnih dobara3
3. KULTURNI TURIZAM6
 - 3.1 Vrste kulturnog turizma6
 - 3.2 Kulturni turizam Cetinske krajine8
4. CETINSKA KRAJINA10
 - 4.1 Geografski položaj Cetinske krajine10
 - 4.2 Geološke značajke10
 - 4.3 Klimatske značajke11
 - 4.4 Povijest Cetinske krajine11
5. KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE14
 - 5.1 Grad Sinj14
 - 5.1.1 Sinjska Alka14
 - 5.1.2 Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske16
 - 5.1.3 Tvrđava Grad16
 - 5.1.4 Utvrda Kamičak17
 - 5.1.5 Muzej sinjske alke u Alkarskim dvorima18
 - 5.1.6 Muzej Cetinske krajine19
 - 5.2 Grad Trilj20
 - 5.2.1 Tilurij20
 - 5.2.2 Rimska cesta20
 - 5.2.3 Na Mašete21
 - 5.2.4 Utvrda Nutjak21

5.2.5	Utvrdra Čačvina	22
5.2.6	Muzej Triljskog kraja	22
5.3	Općina Otok	23
5.3.1	Otočke Mačkare	23
5.3.2	KUD „Krenica“	24
5.3.3	KUD „Kamešnica“	24
5.4	Općina Hrvace	24
5.4.1	Tradicijsko lončarstvo ručnoga kola	25
5.5	Grad Vrlika	25
5.5.1	Tvrđava Prozor	25
5.5.2	Vrlička Česma	26
5.5.3	Crkva Sv. Spasa	27
5.5.4	Balečki most	27
5.5.5	Pločasti most	28
5.5.6	Ojkavica i nijemo kolo	28
6.	UPRAVLJANJE KULTURNOM BAŠTINOM CETINSKE KRAJINE	31
6.1	Ljudski resursi u kulturnom turizmu	31
6.2	Načela menadžmenta kulturne baštine	32
6.3	Koncept održivog razvoja	33
7.	KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO RAZVOJNI POTENCIJAL	34
8.	ZAKLJUČAK	36
	LITERATURA	38
	PRILOZI	41

1. UVOD

Kulturna baština je bogatstvo svakoga naroda, ona je naslijeđe materijalnih i nematerijalnih dobara od starijih generacija. Danas se kulturna baština želi na što bolji način očuvati kako bi bila na dobrobit budućih generacija. Svaka baština koja se uspjela sačuvati kroz povijest je jedna i neponovljiva, poput nekih umjetničkih djela, različitih građevina, a danas se najviše ističe očuvanje kulturnog krajolika koji u sebi sadrži i prirodnu i kulturnu baštinu. Kulturna baština ima veliku ulogu u jačanju i revitalizaciji urbanih, ali i ruralnih područja u kojim se danas promiče održivi turizam. Razvoj održivog kulturnog turizma je jedan od načina na koji se može pristupiti očuvanju kulturne baštine. Kao ključni cilj održivosti turizma na nekom području je izbjeći masovnost i očuvati autentičnost te pronaći ravnotežu u predstavljanju proizvoda ili usluga na najkvalitetniji mogući način.

Problematika ovoga rada je kako pristupiti očuvanju kulturne baštine Cetinske krajine i iskoristiti njen razvojni potencijal za dobrobit zajednice. Iako su neki dijelovi Cetinske krajine razvijeniji u smislu zaštite, upravljanja i promocije kulturne baštine, još uvijek ima prostora za napredak. Ovo područje nije zaštićeno kao kulturni krajolik jer krajolici kulturne baštine obično spadaju u kategoriju nepokretnih kulturnih dobara koji sadržavaju posebno povijesno prepoznatljive građevine koje svjedoče o čovjekovom prisustvu i djelovanju u prostoru, kao i interakciji čovjeka i prirode.

Kao svrha i cilj rada je predstaviti kulturna i prirodna bogatstva i kako ih iskoristiti kao kulturno – turistički potencijal za razvoj.

Sadržaj rada se sastoji od osam cjelina, uzimajući u obzir uvod i zaključak rada. Kroz ovaj rad ću navesti i jasno približiti temu i definiciju kulturne baštine, zatim nakon kulturne baštine objasniti ću što podrazumijeva kulturni turizam, navodim vrste kulturnog turizma te kulturni turizam Cetinske krajine. Od kulturnog turizma koji bi se mogao razvijati na temelju kulturne baštine Cetinske krajine najviše se može istaknuti festivalski i događajni kulturni turizam. Nakon definicija krećem na glavnu bit rada, a to je Cetinska krajina. Počinjem sa geografskim položajem, geološkim i klimatskim karakteristikama i bogatom povijesti Cetinske krajine. Nakon mapiranja Cetinske krajine krećem na kulturnu baštinu u kojoj prema gradovima navodim baštinu koja se nalazi na njihovom području. Od gradova i općina je tu kao prvi i

glavno središte Cetinske krajine grad Sinj, nakon Sinja ide grad Trilj, Općina Otok i Hrvace te grad Vrlika. Nakon kulturne baštine Cetinske krajine krećem na upravljanje kulturnom baštinom u kojoj pišem o ljudskim resursima u kulturnom turizmu, načelima menadžmenta kulturne baštine i na kraju konceptu održivog turizma. U zadnjoj cjelini iznosim glavni potencijal koji Cetinska krajina sadrži i kako ga može poboljšati i primijeniti u turizmu te na kraju to sve zaključujem.

Razlog odabira ove teme je ljubav prema kulturnoj baštini rodnog kraja i želja za poboljšanjem turizma i promocije ove zanimljive destinacije oblikovane kroz različita povijesna razdoblja.

2. POJAM KULTURNA BAŠTINA

Prema Marasović T. (2001) kulturna baština uključuje cjelokupan skup tvorevina u životu svakoga naroda i čovječanstva u punom obimu. Kulturna baština predstavlja zajedničko izobilje čovječanstva, izraženo u svojoj raznovrsnosti i jedinstvenosti. Osiguranje baštine je ključno za prepoznavanje, definiranje i promociju kulturnog identiteta (Ministarstvo kulture i medija, 2024).

Održivi razvoj kao zaštita baštine podrazumijeva kontrolirani razvoj koji je restriktivan kako bi se spriječila njezina degradacija. Temelji se na poznavanju baštinskih resursa, njihovom iskorištavanju unutar određenih granica te restrikciju razvoja s ciljem očuvanja resursa (Maroević I., 2020).

Prema Europskoj komisiji (2024) klimatske promjene i degradacija okoliša spadaju među najveće izazove našeg vremena, prijeteći Europi i cijelome svijetu. Europska unija poduzima ključne korake i napore kako bi postala prvi klimatski neutralan kontinent, a to uključuje i očuvanje kulturnih dobara. Održivost je jedan od pet temeljnih stupova za djelovanje u području kulturne baštine, s posebnim naglaskom na njezin potencijal u jačanju društvenog kapitala, poticanju gospodarskog rasta i osiguranju okolišne održivosti. Perspektiva održivog razvoja vezana uz baštinu bazira se na kvalitetnoj podršci različitih odgojno-obrazovnih ustanova te različitih socijalnih strategija i sustava vrijednosti u zajednici. Ako kulturnu baštinu želimo zaštititi te ostaviti u naslijeđe onima koji dolaze poslije nas, važno je prihvatiti održivi razvoj u zaštiti kulturne baštine te takve sadržaje uvrstiti u proces podučavanja i učenja već od najranije dobi. Nacionalni ponos i tradicija u suvremenom globaliziranom društvu sve su više ugroženi, a kako bi narod na nekom prostoru sačuval svoj identitet, nužno je da sačuva svoju baštinu (Brajčić M., Kušćević D., 2023).

2.1 Vrste kulturnih dobara

Prema Ministarstvu kulture i medija Republike Hrvatske (2024) postoje ove vrste kulturne baštine:

- Nepokretna kulturna baština
- Pokretna kulturna baština
- Nematerijalna kulturna baština
- Arheološka kulturna baština

U nepokretnu kulturnu baštinu ulaze kulturna dobra poput građevine ili dijelova građevina, kulturno-povijesne komponente te krajolici. Nepokretna dobra predstavljaju graditeljsku baštinu od individualne građevine prema cjelini odnosno nekom krajoliku (Ministarstvo kulture i medija, 2024).

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (1999) nepokretno kulturno dobro može biti:

- grad, selo, naselje,
- građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem,
- elementi povijesne opreme naselja,
- područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama,
- arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone,
- područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima,
- krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture,
- vrtovi, dvorišta i parkovi,
- tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti.

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (1999) pokretno kulturno dobro može biti:

- kolekcija predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba,
- crkveni inventar i predmeti,
- arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi,
- filmovi,
- arheološki nalazi,
- antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna,
- etnografski predmeti,

- stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine,
- dokumentacija o kulturnim dobrima,
- kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl.,
- uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije.

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (1999) nematerijalno kulturno dobro može biti:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrijednosti,
- tradicijska umijeća i obrti.

„Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara obuhvaća izradu i čuvanje zapisa o njima te poticanju njihova prenošenja i očuvanja u izvornim i drugim sredinama“ (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, 1999).

3. KULTURNI TURIZAM

Prema UNWTO – u (2024) kulturni turizam se odnosi na vrstu turističkih aktivnosti gdje je osnovna motivacija posjetitelja da nauče, otkriju, dožive i uživaju u materijalnim i nematerijalnim kulturnim atrakcijama. Proizvodi obuhvaćaju grupu specijalnih materijalnih, intelektualnih, duhovnih te psiholoških karakteristika društva i drugo.

Kulturni turisti putuju kako bi doživjeli i istražili kulturu, tradiciju, nasljeđe, sve vrste umjetnosti, arhitekturu, vjerovanja i životne stilove koji su različiti od onih u njihovom okruženju. Mnogi kulturni turisti u biti putuju radi uživanja u suncu i moru ili jezeru, planini, samom smještaju, a kulturne aktivnosti ili mjesta posjećuju usputno, kako bi obogatili svoj odmor. Kulturno nadahnutim turistima je kultura glavni cilj putovanja i/ili odmora (Portal Privatni smještaj, 2021).

3.1 Vrste kulturnog turizma

Postoji mnogo različitih vrsta turizma diljem svijeta, a njihova definicija, razumijevanje i nazivi variraju kako u znanstvenoj literaturi, tako i u svakodnevnom govoru među turistima i sudionicima. To se odnosi i na sve oblike kulturnog turizma. Primjerice, malo koji će turist reći: "Ići ću iskusiti kulturni turizam", već će jednostavno reći: "Idem u Italiju jer želim vidjeti rimske ruševine". Sami turisti ne klasificiraju vrste ili podvrste turizma već određuju razloge zbog kojih putuju, dok je sama motivacija turista ključni pojam u određivanju vrste turizma (Olson R., 2015).

Prema Olson R. (2015) kulturni turizam može imati mnogo vrsta:

1. *Kulturni turizam i povijesni turizam* - glavna motivacija za putovanje je potreba za novim informacijama i doživljajima o povijesnoj ili kulturnoj baštini koja mogu biti spomenici, muzeji, povijesna mjesta, ali i nematerijalna kao što su drevni rituali, običaji, tradicije i slično.
 - 1.1. Muzejski turizam - glavni razlog putovanja je posjet muzejima, bez obzira na njihovu vrstu.

- 1.2. Arheološki turizam – glavna motivacija putovanja je posjet lokacijama arheološki istraživanja ili aktivno sudjelovanje u istima.
- 1.3. Obrazovni kulturni turizam – glavni motiv je učenje o povijesti pojedinih destinacija. Uglavnom su to studentske ekskurzije.
- 1.4. Kulturni turizam vjerske baštine – glavni motiv posjeta je umjetnost u crkvama, samostani, sinagoge i hramovi drugih religija.
- 1.5. Etno-folklorni turizam - glavni motiv putovanja je interes za učenjem o povijesti narodnih tradicija: narodna glazba i plesovi, zanati, obredi.
- 1.6. Turizam osobne baštine - glavni motiv putovanja je posjet mjestima gdje su roditelji, rodbina, preci ili prijatelji turista, bez obzira na povijesnu starost destinacije.
2. *Festivalski i događajni kulturni turizam* (glavni motiv putovanja svakako je kulturni događaj poput koncerta, festivala i sl.)
 - 2.1. Mjuzikl turizam - glavni motiv su putovanja na koncerte, operne predstave, glazbene festivale i druge slične manifestacije, bez obzira na doba u kojem glazba i stil nastaju.
 - 2.2. Plesni turizam - glavni motiv putovanja je plesna umjetnost, bez obzira na stil i doba nastanka plesa.
 - 2.3. Kazališni turizam - glavna motivacija putovanja je posjet manifestacijama dramske umjetnosti.
 - 2.4. Kino turizam - glavni motiv putovanja su kino projekcije i posjećivanje filmskih festivala.
3. *Kulturni turizam po vrstama umjetnosti*
 - 3.1. Likovna umjetnost - glavni motiv je posjet umjetničkim galerijama, skulpturama i sl.
 - 3.2. Glazbeni turizam - glavni razlog putovanja je posjet mjestima gdje ima redovito glazbenih događanja ili su poznata kao rodno mjesto poznatih glazbenika.
 - 3.3. Književni turizam - glavni razlog putovanja je posjet mjestima gdje su pisci živjeli, odnosno književna djela ili mjesta koja su opisana u književnim djelima fikcije.
 - 3.4. Filmski turizam - glavni razlog putovanja je posjeta mjestima gdje se gledaju filmovi.
 - 3.5. Arhitektonski turizam - glavni motiv je posjet zanimljivim ili jedinstvenim građevinama, svejedno u kojem su povijesnom razdoblju izgrađeni.
4. *Kreativni turizam* je takva vrsta turizma u kojem glavna motivacija putovanja je aktivno sudjelovanje u kulturnom životu i stvaranje kulture zajedno s lokalnim zajednicama.
 - 4.1. Fotografski turizam – glavna motivacija putovanja je stvaranje fotografskih slika – profesionalnih ili amaterskih, za osobnu upotrebu.

- 4.2. Turizam za umjetnost i obrt – glavna motivacija za putovanje je stvaranje umjetničkih djela ili zanata za osobnu upotrebu i uživanje u procesu.
- 4.3. Spisateljski turizam – glavne motivacije za stvaranje književnih djela i sudjelovanje u njima događaji pisanja – predavanja, radionice itd.
- 4.4. Turizam performansa – glavna motivacija za putovanje je sudjelovanje kao izvođač na raznim događajima: kazališna, glazbena, plesna itd.
- 4.5. Turizam povezan s nematerijalnom kulturnom baštinom – kreativni turizam gdje je glavna motivacija sudjelovanje u očuvanju nematerijalne kulturne baštine u svim njezinim područjima.
Ostale kreativne aktivnosti – glavna motivacija za putovanje je kreativno iskustvo.

3.2 Kulturni turizam Cetinske krajine

Kulturna baština Cetinske krajine se promovira preko turističkih zajednica gradova/općina Cetinske krajine i Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije, preko internetskih stranica, posebno portala u kojem je najpoznatiji portal „Ferata“ putem kojeg se izvještava sve što se događa u Cetinskoj krajini.

Cetinska krajina pokušava na sve načine privući što veći broj turista aktivnostima poput promocije kulturno – turističkih proizvoda i kulturne baštine. Grad Sinj je kao neke od ideja postavio razvoj novog multimedijalnog vodiča kroz Sinjsku alku, čime će se na inovativan i moderan način prezentirati i popularizirati Sinjska alka, posebno među mlađom populacijom. Osim toga planira se izrada jedinstvenog web portala Viteškog alkarskog društva i Sinjske alke, koji će omogućiti e – poslovanje i online kupnju ulaznica, uz modernu prezentaciju sadržaja povezanih sa Sinjskom Alkom. Unaprjeđenje komunikacijskih vještina u prezentaciji kulturne baštine na području Cetinske krajine se želi pokrenuti putem intenzivnog programa za turističke vodiče s područja Splitsko – dalmatinske županije, u trajanju od 60 nastavnih sati koji će se sastojati od tematskih cjelina:

- Povijest Cetinskog kraja/legende, narodne priče,
- Turistički zemljopis Cetinskog kraja,
- Kulturna baština – kulturno – povijesni spomenici,
- Sinjska Alka – povijest i pravila Sinjske Alke,
- Gastro baština Cetinske krajine,

- Komunikacijske vještine,
- Praktični dio – terenski obilazak kulturno – povijesnih atrakcija i muzeja Cetinske krajine.

Također se razmatra upotreba modernih tehnologija i inovativnih prezentacijskih metoda destinacije, s posebnim naglaskom na kulturnu baštinu (Grad Sinj, 2024). U istraživanju promocije kulturne baštine ovog područja nije se našla niti jedna sveobuhvatna promocija Cetinske krajine kao niti promocija specifičnog kulturno – turističkog proizvoda koji bi integrirao sve kulturne resurse ovog područja. Osim toga, nedostaje ruta koja bi povezala istaknutije i značajnije lokacije Cetinske krajine, a koja bi ujedinila prirodne i kulturne resurse u jedinstven proizvod, čime bi se mogla potaknuti veća posjećenost ovog kulturnog kraja.

4. CETINSKA KRAJINA

4.1 Geografski položaj Cetinske krajine

Područje je smješteno u središtu Dalmacije, između planina Dinare i Kamešnice, planine Svilaje, brda Visošnice, Runjavca i Malog Mosora. Uključuje gradove Vrliku, općinu Hrvace, grad Sinj, općinu Otok te grad Trilj. Obuhvaća 66 mjesta/sela. Svi gradovi i općine unutar Cetinske krajine su u sklopu Splitsko – dalmatinske županije, a prostor također čini dio prostorne cjeline Jadranske Hrvatske. Površina prostora iznosi 990,7 km² (LAG, 2020).

Slika 1. Prostorni smještaj Cetinske krajine

Izvor: Leader mreža Hrvatske. Dostupno na: <https://lmh.hr/karta.html> (02.05.2024.)

4.2 Geološke značajke

Cetinska krajina je značajna zbog svojih vapnenačkih i dolomitnih geoloških formacija. Danas površine visokih planinskih polja predstavljaju novonastale formacije obuhvaćene tankim slojem pedosfere. Nevapneno kamenje kao što su pješčenjaci, razne vrste pijeska i gips čine samo mali dio ovoga područja. Više od 90 % direktnog toka Cetine čini vapnenački materijal, što ovo vodno područje svrstava u veoma kršni teren s dubokim kršem koji je

dijelom pošumljen, a dijelom otkriven. Budući da je kompletno područje pretežno formirano od vapnenca, ono predstavlja veoma krško područje s izraženim specifičnim karakteristikama krša. Mineralne sirovine su ključni prirodni resurs ovog područja poput gipsa, boksita, gline, građevinskog kamena i šljunka (LAG, 2020).

4.3 Klimatske značajke

Područje Cetinske krajine uglavnom ima kontinentalnu klimu. Takvu klimu karakterizira oko tri mjeseca s temperaturama višim od 10°C. Zime su takve da je barem jedan mjesec kada temperatura padne ispod 0°C. Najtopliji mjesec u godini je srpanj s prosječnom temperaturom od 22,4°C, dok je siječanj najhladniji mjesec sa temperaturom od 3,9°C. Najviša maksimalna temperatura zraka zabilježena je u srpnju i iznosila je 38,4°C, dok je najniža temperatura izmjerena u veljači, a iznosila je -24 °C. Najveća količina oborina pada od rujna do prosinca, s najvišim maksimumom u prosincu. U godini je ukupno 123 kišna dana. Dominantni vjetrovi u Cetinskoj krajini dolaze sa sjeveroistočnog i sjevernog smjera (LAG, 2020).

4.4 Povijest Cetinske krajine

Cetinska krajina osim što je bogata kulturnim resursima ima i bogate prirodne resurse. Okružena planinama koje su od pamtivijeka služile kao prirodne barijere, krajina je imala vrlo burnu povijest koja je utjecala u širem referentnom okviru. Cetinska krajina naseljena je od prapovijesti, moguće od mezolitika. Početkom prvog tisućljeća prije Krista tijekom željeznog doba ovdje se doseljavaju Iliri. Cetinsku krajinu, kao i susjedno područje naselilo je vrlo otporno, ratoborno pleme Dalmati po kojima su Rimljani i dali ime Dalmacija dobrom dijelu ilirskih zemalja. Sredinom trećeg stoljeća prije Krista plemena koja su živjela uz srednji i južni Jadran formirala su saveznu ilirsku državu kojoj su se pridružili Dalmati. Konfederacija je naposljetku došla u sukob s Rimljanima i zadala joj ozbiljan udarac 229. godine. Tada je većina sjevernog dijela države, uključujući i Dalmate, napustila konfederaciju. Sukobi između Rima i Ilira nastavljeni su do 156. godine prije Krista, osobito sa Dalmatima. Dalmati su se očajnički borili da povrate svoju neovisnost, a podlegli su tek kada su ostala plemena na tom području bila pokorena. Nakon pada Zapadnog Rimskog carstva, rimsku provinciju

Dalmaciju neko su vrijeme držali Ostrogoti, a 530. godine prešla je u ruke Bizanta (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 20. i 21.)).

Nakon neuspjeha Avara u pokušaju da zauzmu Carigrad 626. godine, slavenska plemena u Panoniji i na Balkanu otrešla su se avarske dominacije. Prema grčkom povjesničaru, bizantskom caru Konstantinu Porfirogenetu, tada su u naše krajeve stigli Hrvati i Srbi. Prema caru Porfirogenetu, suvremeniku i glavnom povijesnom izvoru za ovo doba u vrijeme oko sredine 10. stoljeća, Cetina je bila druga od jedanaest okruga na teritoriju Hrvatske. Imena nekih od najranijih vođa sa ovih prostora bila su: Gastika, Dragomir, Vučina i drugi. U dvjema odlučujućim bitkama Šubićima je pripomogao veliki broj Vlaha, njihovih podanika u Cetini. Ovo je prvi povijesni podatak da ova pastirska populacija živi u kamenjarima Dinarskog gorja, vjerojatno od dolaska Hrvata u ove krajeve (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 21. - 23.)).

Kao i u mnogim susjednim područjima, razdoblje od osmanske okupacije do oslobođenja donijelo je turbulencije i ostavilo brojne socijalne, društvene i kulturne posljedice na području uz rijeku Cetinu. Kao i na svim područjima koje su okupirale Osmanlije, život kršćanskog podaničkog naroda bio je surov. Živeći u bijedi, robeći na imanjima svojih osmanlijskih gospodara, nikada nisu bili sigurni od prolaska vojnih postrojbi, od prepada, odmazda itd. Prvi pokušaj zauzimanja Sinja od strane Mlečana u veljači 1685. pod vodstvom Pietra Valiera nije uspio. Mletačke snage bile su toliko potučene da je i sam zapovjednik jedva izbjegao zarobljavanje. Drugi pokušaj je bio puno bolje pripremljen, vodio ga je Girolamo Cornaro. U jurišu su korištene velike snage od sedam tisuća vojnika i više topova. Borbe su bile žestoke a napokon je 25. rujna 1686. tvrđava zauzeta jurišom. Sinj je jednom zauvijek istjerao Osmanlije (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 24. - 26.)).

Tursko – mletački ratovi iscrpili su zaraćene strane, a 1899. u Sremskim Karlovcima potpisan je Karlovački mir. Osmanlije su Mlečanima prepustili tvrđave koje su zauzeli u Dalmaciji (Knin, Vrlika, Čitluk, Vrgorac) kao i okolno zemljište. Granica je presijecala dolinu Cetine gotovo po sredini, ne ostavljajući nikakvu prirodnu barijeru. Unatoč Karlovačkom miru granice nikada nisu bile mirne a 1700. godine Osmanlije su poslali veliku silu u Cetinsku krajinu, ali Mlečani nisu službeno reagirali na provokaciju. Dana 6. siječnja 1715. osmanlijski poslanik uručio je mletačkom namjesniku u Sinju objavu rata. Domaće postrojbe odmah su krenule u napad i uništile turske utvrde kod Cetine. Ukupan broj branitelja nije prelazio

brojku od sedamsto ljudi. Prethodnica osmanlijskih snaga pojavila se 23. srpnja na obroncima Prologa i započela silazak u Cetinu. Propašću Mletačke Republike 1797. Napoleon je mletačke posjede dodijelio Austriji u srpnju 1797. ta austrijska okupacija Dalmacije trajala je 8 godina (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 26. – 38.)).

Sudbina Dalmacije, a time i Cetinske krajine odlučivala se na dalekim ratištima. Narod se puno bunio protiv francuske vlasti iako su protivnici francuske vlasti u Dalmaciji 1809. imali znatan uspjeh, od toga nije bilo ništa, jer je nakon Napoleonove pobjede kod Wagram - a Schönbrunnski mir prisilio Austriju ne samo da odustane od svojih zahtjeva za Dalmacijom, nego i da se odrekne još mnogo njezinih bivših teritorija naseljenih uglavnom Slavenima. Od tih novih teritorija, zajedno sa Dalmacijom i bivšom Dubrovačkom republikom, Napoleon je izgradio kraljevstvo, Ilirsku provinciju s glavnim gradom u Ljubljani (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 38.)).

Nakon Napoleonova poraza u Rusiji i kod Leipziga 1813., austrijska vojska je ponovno zauzela Dalmaciju, čime je započela drugu austrijsku upravu nad Dalmacijom s trajanjem do 1918. Kao važan datum u tom razdoblju za Cetinsku krajinu ističe se 1854. godina kada je u gradu Sinju otvorena prva javna gimnazija u Dalmaciji s nastavom na hrvatskom jeziku. Oživljavanje trgovine ubrzo je dovelo do potrebe izgradnje mostova preko rijeke Cetine, cesta do sela i urbanističkog uređenja. Od Splita do Sinja između 1893. i 1903. godine izgrađena je uskotračna željeznička pruga. Krajem 19. stoljeća formirane su razne seljačke zadruge, a godine 1914. voda je dovedena u Sinj s izvora Kosinac. Vladavina Austrije je završila kada je Narodno vijeće u Zagrebu proglasilo samostalnu državu Slovenaca, Hrvata i Srba (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 38. – 47.)).

Nakon silnih pretrpljenih ratova, od Prvog svjetskog rata, Drugoga i na kraju Domovinskog rata, Cetinska krajina je doživjela mnogo gubitaka, a posebno iseljavanja ljudi iz svoga rodnog kraja. Danas svako kućanstvo u Sinju ima struju. Asfaltirane ceste stigle su do svih sela i imaju tekuću vodu. Izgrađeno je na stotine društvenih stanova i privatnih kuća, na desetke školskih zgrada i domova zdravlja. Pomaci su napravljeni u obrazovanju, kulturi, sportu i mnogim drugim djelatnostima. Cetinska krajina raspolaže prirodnim resursima koji još uvijek nisu u potpunosti iskorišteni, a posebno obradive zemlje koje s obzirom na obilje vode pružaju daljnje mogućnosti za razvoj poljoprivrede (Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987, str. 47. – 57.)).

5. KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE

5.1 Grad Sinj

Sinj je grad u Hrvatskoj, koji spada u Splitsko-dalmatinsku županiju. Površina grada je 194,27 km². Poznat je u Hrvatskoj i dalje po Sinjskoj alci, koja se u tom gradu održava od početka 18. stoljeća kao simbol pobjede nad osmanskim osvajačima (Grad Sinj, 2024). Prema Državnom zavodu za statistiku (2024) grad Sinj iz zadnjeg popisa stanovništva iz 2021. godine broji 23.452 stanovnika.

5.1.1 Sinjska Alka

„Alka je najpoznatiji kulturni brend grada Sinja i Cetinske krajine. Do danas su na području Europe sačuvane mnoge viteške igre i običaji no jedino je Sinjska alka pod zaštitom UNESCO-a kao svjetska nematerijalna baština od 2010. godine.,, (Grad Sinj, 2024).

Alka spaja prošlost i budućnost, slavi čast, poštenje, običaje predaka te junaštvo i hrabrost. Naziv „Alka“ (tur./arap. Halqa, što znači prsten ili obruč) potječe od detalja na podlozi stremena na sedlu zaplijenjenog konja turskog serasker-paše. U alkarskoj ceremoniji dvojica momaka vode za uzde konja koji simbolizira konja lipicanca od paše. Pobjednik je alkar koji u tri trke Alke prikupi najviše punata (bodova). Ako ih više imaju isti broj bodova, organizira se pripetavanje sve dok jedan od njih ne ostvari veći broj bodova (Grad Sinj, 2024).

Natjecanje započinje povorkom koju vodi arambaša s odabranom četom alkarskih momaka. Iza njih idu buzdovandžije (mačonoše) i štitonoša koji nosi trofejni turski štit, te slijede vodiči pašinoga konja. Alkarskom četom upravlja barjaktar koji nosi zastavu Viteškog alkarskog društva, na kojoj je lik Gospe Sinjske, uz pomoć pobočnika i alkarskih vojvoda s ađutantom. Četu alkara s kopljima prati alajčauš (zapovjednik čete alkara kopljanika) koji je na kraju povorke. U alkarskoj povorci sudjeluje najmanje jedanaest, a najviše petnaest, a iznimno sedamnaest alkara kopljanika. Arambaša i alkarski momci u povorci idu pješice, naoružani su kuburama, handžarom i puškom zapasanim u zmijskom gnijezdu, obučeni su u svečanu narodnu nošnju. Alkarska četa je odjevena u bogato ukrašene viteške odore jašući na bogato

urešenim konjima. Alkar nosi kalpak od kunovine i čelenka od čapljin perja, gaće i dolama, bogato vezeni srebrnim ukrasom. Ispod dolame nalazi se brokatni krožet i bijela košulja, a na nogama čizme s mamuzama. Naoružan je kopljem i sabljom na lijevom boku. Ključna osobina alkara je da mora biti rođen u Cetinskoj krajini, imati čvrsto oko i čvrstu desnicu, a što je najvažnije mora biti časna i poštena osoba (Grad Sinj, 2024).

Alka se organizira svake godine početkom kolovoza, pri čemu se gleda da se održi u nedjelju. Svake godine se okuplja veliki broj ljudi, uključujući državne dužnosnike i mnoge uzvanike iz političkog i kulturnog života. Za promociju ovog nadaleko poznatog kulturnog brenda zadužena je Alka marketing d.o.o., osnovana je u Sinju 2003., a vlasništvo je Viteškog alkarskog društva. Glavnu djelatnost u održavanju Sinjske Alke ima Viteško alkarsko društvo koje je osnovano 1715, članovi društva su isključivo lokalnog podrijetla (Alka, 2024).

„Jedan od najpoznatijih simbola Sinja je skulptura alkara kopljanika na konju, kojeg je izradio kipar Stipe Sikirica. Skulptura je postavljena 1965. na početak Alkarskoga trkališta, mjesta s kojega alkari na konjima kreću u trk“ (Visit Sinj, 2024).

Slika 2. Sinjski Alkari

Izvor: Čović B., *Sinjska Alka*. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/dogadjanja-kroz-godinu/sinjska-alka> (06.05.2024.)

5.1.2 Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske

Prema stranici Svetišta Gospe Sinjske (2024) crkva je građena od 1699. do 1712., odolijevajući ratovima i potresima i do danas je zadržala svoj izvorni izgled. Crkva i samostan su upisani u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske kao zaštićeno kulturno dobro sakralne graditeljske baštine. Kao novija zanimljivost za Crkvu Čudotvorne Gospe Sinjske je da ona postaje manja bazilika početkom jeseni 2024. Crkva i Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske najveće je marijansko svetište u južnoj Hrvatskoj, u koje hodočasnici dolaze tijekom cijele godine

Nakon što je pretrpjela veliko oštećenje krajem 2. svjetskog rata, crkva je obnovljena 1952. godine (Kultura pamćenja – Cetinska krajina, 2024).

Blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije slavi se 15. kolovoza. Ogromne mase hodočasnika iz cijele Hrvatske dolaze u Sinj s ciljem, da kleknu i sklope ruke pred Čudotvornom Gospom Sinjskom. Slika Gospe Sinjske se nosi u svečanoj procesiji kroz ulice grada Sinja (Grad Sinj, 2024).

5.1.3 Tvrđava Grad

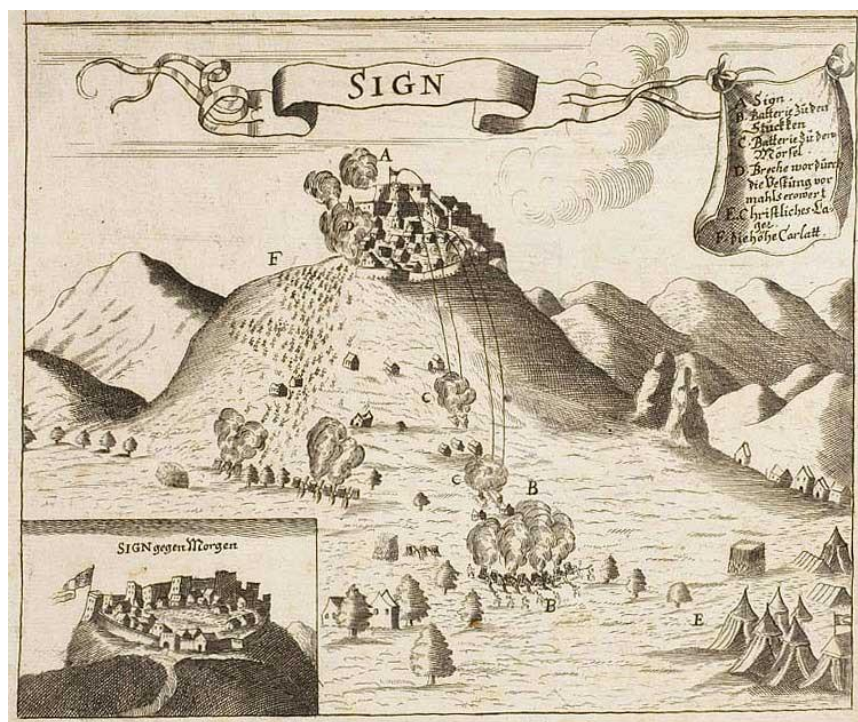
Na vrhu brijega iznad Sinja nalazila se tvrđava Grad koja je dominirala Sinjskim poljem. Bila je lako branjena zahvaljujući strmim liticama. Strategijski položaj odabran je zbog stoljetne komunikacije koja povezuje unutrašnjost s lučkim gradovima na obali, nadzirući ključne trgovačke rute. Ekonomsko blagostanje grada zaštićenog čvrstim bedemima bilo je osigurano zahvaljujući plodnom polju koje je okruženo visokim planinskim lancima Svilaje, Dinare i Kamešnice (Domazet D. i suradnici, (2018, str. 9)).

Arheološka iskopavanja na tvrđavi Grad nisu započela sve do 1998. godine. Zatečeni nalazi prapovijesne keramike, kamenoga i kremenoga oruđa i oružja pronađeni na tvrđavi i južnim padinama Grada, svjedoče o naseljenosti ovoga posebnoga mjesta. Stanovnici Sinja nazivaju staru tvrđavu Gradom, smatrajući je ishodištem svojeg podrijetla. Tijekom ljeta 1998. probijen je put oko cijele tvrđave Grad sve do glavnoga zapadnoga ulaza. Kako je tvrđava

Grad zaštićeni spomenik kulture Konzervatorski odjel u Splitu morao je obustaviti nedopuštene radove. Zaštitna arheološka istraživanja započela su u studenome 1998. a završena u prosincu 1999. (Domazet D. i suradnici, (2018, str. 9. – 10.)).

Crkvice koja se nalazi na Gradu izgrađena je 1887., na obljetnicu dolaska cetinskoga puka iz Rame. Kao zavjet i odanost koji Cetinjane stoljećima veže uz djevicu Mariju. Sinjani su 2008. na Gradu podigli brončani kip Gospe Sinjske, djelo je kipara Josipa Marinovića (Visit Sinj, 2024). Tvrđava se počela obnavljati 2004. u kojoj je započeta sanacija zidina tvrđave Stari grad kao i cijelog kompleksa a završetak radova je bio 2015. na proslavu tristote godišnjice obrane grada Sinja od Osmanlija (Sinjska rera, 2018).

Slika 3. Slika tvrđave Grad u 16. stoljeću

Izvor: Visit Sinj (2024), Povijest Sinja. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/povijest> (07.05.2024.)

5.1.4 Utvrda Kamičak

Kao najslikovitija i zapanjujuća utvrda Kamičak je pravi simbol Sinja, nalazi se u srcu

gradske jezgre. Utvrda je zaštićeno kulturno dobro Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Utvrda je zvjezdolika oblika, sagrađena je 1712. Današnji izgled je dobila 1890. kada je ozidana i pošumljena borovima. Na utvrdu se nalazi kula koja je služila kao promatračnica, a na njoj stoji sat koji zvoni tri minute prije punoga sata. Na vrhu se nalazi zvono od bronce koje je izliveno u talijanskoj ljevaonici obitelji Colbachini. Zvono je ukrašeno cvjetnim motivima, a na njemu se još nalazi Sveti Kristofor, Raspelo, Gospa Karmelska s Djetetom u naručju i Sveti Juraj kako ubija zmaja. Upisana je i godina 1828. te autor Giovanni Colbachini Trieste (Visit Sinj, 2024). Utvrda Kamičak je obnovljena u razdoblju od 2014. do 2019. (VV projekt, 2024).

Slika 4. Utvrda Kamičak iz ptičje perspektive

Izvor: Alebić I. (2024), Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/kamicak> (07.05.2024.)

5.1.5 Muzej sinjske alke u Alkarskim dvorima

Naziv Kwartira tj. Alkarskih dvora (franc. quartier – stan, vojnički logor) ukazuje na njihovu izvornu namjenu – vojarnu u kojoj je smještena hrvatska konjica. Sagrađen je 1760. kao utvrda u obliku četverokuta. Prije izgradnje Alkarskih dvora provedena su obvezna zaštitna arheološka istraživanja kako bi se stekao potpuni uvid u gradnju i preinake na Kwartira tijekom 18., 19. i 20. stoljeća. Otkriveni su arhitektonski temelji južne kule, vodosprema,

sustav kanala za odvodnju oborinskih voda i ostatci popločavanja. Kwartiri su danas zaštićeno kulturno dobro Ministarstva kulture Republike Hrvatske (Visit Sinj, 2024). Viteško alkarsko društvo 1993. postaje vlasnik dijela Kwartira, a odlukom Vlade Republike Hrvatske 2004. i cijeloga bloka Kwartira. Na prigodnoj svečanosti 18. ožujka 2007. položen je kamen temeljac za rekonstrukciju i izgradnju Alkarskih dvora i Muzeja Sinjske alke u prostorima Kwartira (Alka, 2024).

U Alkarskim dvorima je 8. kolovoza 2015., za vrijeme proslave tristote obljetnice svečano otvoren muzej. Muzej Sinjske alke doseže najviše muzejske standarde u prezentaciji i tehnologiji te se svrstava među vrhunske muzeje u Republici Hrvatskoj (Visit Sinj, 2024). U 2022. muzej broji 15.393 posjetitelja (Muzejski Dokumentacijski Centar, 2022).

U Berlinu je 2018. održan kongres posvećen europskoj kulturnoj baštini. Muzej Sinjske alke je osvojio prestižnu nagradu u kategoriji „Obrazovanje, osposobljavanje i podizanje razine osviještenosti“, gdje je bio jedini pobjednik nagrade Europa Nostra iz Hrvatske (Alka, 2024)

5.1.6 Muzej Cetinske krajine

Muzej Cetinske krajine moderan je interaktivni muzejski prostor koji nudi cjelovito iskustvo prošlosti, baštine i tradicije Cetinske krajine. Ovdje se može istražiti brojne arheološke, povijesne, etnološke i prirodne izložbe, uključujući kulturna dobra zaštićena od strane UNESCO – a i Republike Hrvatske. Otvoren je 16. travnja 2021. Muzej je smješten na tvrđavi Kamičak (Muzej Cetinske krajine, 2024). U 2022. muzej broji 8.005 posjetitelja (Muzejski Dokumentacijski Centar, 2022).

Prema Muzeju Cetinske krajine (2024) muzej sadrži:

- Arheološki odjel (prapovijesna, antička, srednjovjekovna, novovjekovna i numizmatička zbirka),
- Etnografski odjel (zbirka predmeta tradicijskog domaćinstva, tradicijskog gospodarstva, zbirka tradicijskog tekstila i nakita),
- Povijesni odjel (zbirka dokumenata, kulturno – povijesna zbirka, zbirka Domovinskog rata, zbirka fotografija i fotografskog pribora, zbirka lularstva, odlikovanja i

razglednica),

- Prirodoslovni odjel (geološko – paleontološka zbirka i mineraloško – petrografska zbirka),
- Umjetnički odjel (zbirka crteža i grafika, plakata, skulpture i slikarstva),
- Dokumentacijski i informacijski odjel,
- Pedagoški odjel,
- Knjižnični odjel,
- Konzervatorsko – restauratorski odjel.

5.2 Grad Trilj

Trilj kao cetinski “grad mostova” ima izvorište u prapovijesnom dobu. Ukupna površina grada Trilja je 267 km². U sastavu grada Trilja nalazi se 26 naselja. (Visit Trilj, 2024). Prema Državnom zavodu za statistiku (2024) grad Trilj sa popisa stanovništva iz 2021. godine broji 8.182 stanovnika.

5.2.1 Tilurij

Tilurij je bivši rimski logor smješten na sjevernom dijelu iznad Trilja, uz rijeku Cetinu. Pokriva površinu od 12 ha, a danas je antičko naselje koje prekriva središnji dio sela Gardun, koje se uzdiže iznad Trilja. Zauzima strateški vrlo značajni položaj zbog svoje nadmorske visine koja omogućuje nadzor okoline i kontrolu komunikacija preko rijeke Cetine. Dio utvrde još je uvijek odlično očuvan, osobit na zapadnoj strani i dijelom na sjevernoj strani. Tilurij spada u zaštićeno kulturno dobro (Visit Trilj, 2024).

5.2.2 Rimska cesta

Rimska cesta se nalazi nadaleko od legijskog uporišta Tilurija. Tu se nalaze ostaci antičkog kolnog puta koji je povezivao grad Salonu sa unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije. Cesta se protezala duž dugopoljske visoravni i kod sela Kapela skretala je na sjeveroistoku prema rimskom vojnom logoru Tiluriju, prelazeći rijeku Cetinu. Danas je cesta na Samoleču

očuvana u dužini oko 500 m, dok je njezina širina negdje između 4 i 6 m. Na nekim dijelovima još uvijek se mogu vidjeti ostaci popločane ceste sa pripadajućim rubnicima i podzidama, tako i kolotečine koje svjedoče o intenzivnom kolskom prometu tijekom antike. Također, Rimska cesta spada u zaštićena kulturna dobra Republike Hrvatske. (Visit Trilj, 2024)

5.2.3 Na Mašete

Arheološki lokalitet „Na Mašete“ je zapravo groblje sa stećcima smješten blizu sela Voštane, na južnim padinama Kamešnice. Stećci prekrivaju ravnicu koja se nalazi između Livanjskog i Sinjskog polja. Tu se nalazi još četrdeset ploča. Nadvoji su ukrašeni figuralnim prikazima ratnika i lova. Groblje potječe iz 14. i 15. stoljeća (Visit Trilj, 2024).

5.2.4 Utvrda Nutjak

Utvrda Nutjak, zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske, smještena je 3 kilometra daljine od grada Trilja. Krajem 15. stoljeća poljički knez Žarko Dražojević, jedan od najuglednijih hrvatskih velikaša u borbi protiv Osmanlija, pokrenuo je izgradnju ove utvrde kako bi ojačao sjevernu granicu Poljičke kneževine. Utvrda je imala ključnu ulogu u obrani od osmanskog napada. Dominira kao velika kružna kula, a na terasama južno od nje nalaze se ostaci zidova drugih objekata koji su služili za obranu i stanovanje. Na tom području otkriven je arheološki materijal iz ranih razdoblja (Visit Trilj, 2024).

Slika 5. Utvrda Nutjak

Izvor: Škare E. (2024). Dostupno na: <https://www.visitrilj.com/hr/sto-vidjeti/kulturna-bastina/item/13-utvrda-nutjak> (08.05.2024.)

5.2.5 Utvrda Čačvina

Utvrda se nalazi na je na uzvišenju sjeverno od Trilja, a imala je stratešku ulogu u nadzoru jedne od ključnih prometnica koja od prapovijesti prolazi kroz unutrašnjost Dalmacije. Kompleks čine dvije kule povezane izduženim dvorištem. Istočna kula koja je veća i bolje očuvana, izvana je nepravilna okrugla plana, a iznutra osmerokutna s očuvanim bunarom. Zapadna kula je mnogo manja i u lošijem stanju. Arheološka istraživanja potvrđuju da nalazi na ovom lokalitetu datiraju od kasne antike do početka 18. stoljeća, s posebnim naglaskom na kasni srednji vijek. Utvrda Čačvina prvi put se spominje 1371. Danas je utvrda zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske (Visit Trilj, 2024).

5.2.6 Muzej Triljskog kraja

Muzej Triljskog kraja posvećen je istraživanju, očuvanju i dokumentiranju kulturne baštine s Triljskog područja, s posebnim naglaskom na arheološku, kulturno-povijesnu i etnografsku baštinu. Muzejski fundus uključuje Zbirku antike koja sadrži materijale s lokaliteta Tilurija.

Također, muzejska zbirka obuhvaća i Zbirku prapovijesti, koja uključuje predmete od neolitike do razdoblja kada su se pojavila prva naselja uz rijeku Cetinu te ostale zbirke (Visit Trilj, 2024).

Muzej triljskog kraja kojeg je osnovao Grad Trilj 1996. godine jedan je od najmlađih muzeja u Hrvatskoj. Smješten je u nekadašnjoj župnoj kući koja je uz potporu Grada Trilja i Ministarstva kulture Republike Hrvatske adaptirana za muzejske potrebe te je 2006. otvorena za javnost. Muzej nudi tematske izložbe, edukativne radionice, predavanja i druge slične aktivnosti za posjetitelje. Cijene ulaznica su veoma pristupačne, za odrasle su 2 eura po osobi a za djecu i učenike 1 euro po osobi (Muzej Triljskog kraja, 2024). Muzej u 2023. godini broji 1.134 posjetitelja (Muzejski Dokumentacijski Centar, 2023).

5.3 Općina Otok

Prvi spomen općine Otok datira iz 1341. pod nazivom "Otok na Cetini". Općina Otok obuhvaća 91,77 km². Općinu čini šest naselja. Dan Općine se obilježava 18. listopada, na blagdan Sv. Luke (Općina Otok, 2024). Općina Otok prema zadnjem popisu stanovništva iz 2021. godine broji 4.998 stanovnika (Državni zavod za statistiku, 2024).

5.3.1 Otočke Mačkare

Otočke maškare su lokalna manifestacija s više od dvjesto godina dugom tradicijom. Ove maškare su isključivo muška tradicija tj. idu samo muškarci, a održavaju se jednom godišnje, od siječnja pa sve dok ne počne Korizma. Maškarane povorke idu samo subotom i ne ulaze u selo ili zaseok u kojem je netko umro. Svaka maškarana povorka mora imati na vrhu kolone barjaktara koji nosi hrvatsku trobojnicu, mladu, djevera i mladoženju. Slijede komedije koje izvode točke o osobama ili događajima koji su obilježili proteklu godinu. Nakon njih dolaze balinčad (djeca od 8 do 15 godina, maskirana u babe), babe (obučeni u crnu žensku starinsku nošnju, moraju biti stasiti) i djedovi (mladi momci koji nose ovčje mišine i zvona), a kao glavni zapovjednik maškara zadnji ide Turčin. Posljednjih godina veliki broj mještana i njihovih gostiju dolazi na općinski trg Otoka kako bi uživali u ovim jedinstvenim i nadaleko

poznatim maškarama, koje privlače pažnju brojnih televizijskih kuća (Općina Otok, 2015).

5.3.2 KUD „Krenica“

Inicijativa o početku djelovanja Kulturno umjetničke udruge je krenula od župnika fra Duška Botice koji je osnovao župnu folklornu skupinu. KUD „Krenica“ je službeno registrirano kao kulturno umjetničko društvo 2005. godine. Sastoji se od starije plesne sekcije, mlađe plesne sekcije, ženske pjevačke skupine, te starijih i mlađih muških reraša. Redovito surađuju s KUD-om „Tijara“ u izvedbi narodnih kola. S pedesetak aktivnih članova, društvo ima bogato iskustvo nastupa od Hercegovine, Slavonije, Dalmacije, Zagreba, ali i inozemstva. Društvo se financira sredstvima Općine Otok i donacijama mještana Gale koja su ključna u realizaciji njihovih aktivnosti kulturne promocije, očuvanja tradicije i identiteta mjesta. (Općina Otok, 2015).

5.3.3 KUD „Kamešnica“

„Kulturno umjetničko društvo „Kamešnica,, iz Otoka, osnovano je 1998. na poticaj mještana Otoka. Cilj osnivanja društva bilo je očuvanje starih folklornih tradicija, uključujući pjesme, igra “kola”, nošnje, sviranja na diple i frulu, pjevanje rere, ojkavice i treskavice, te drugih običaja ovog kraja. Od osnivanja društva bilježi se veliki broj nastupa na brojnim manifestacijama, predstavljajući svoj kraj i Cetinsku krajinu na najbolji mogući način. Kulturno – umjetničko društvo ima devedeset članova raspoređenih u četiri sekcije: folklorna, mandolinska, muška klapa Sv. Luke i dramska sekcija“ (Općina Otok, 2015).

5.4 Općina Hrvace

Općina Hrvace je jedinica lokalne samouprave koja je nastala na teritoriju bivše Općine Sinj. Obuhvaća područja naselja Dabar, Donji Bitelić, Gornji Bitelić, Hrvace, Laktac, Maljkovo, Potravlje, Rumin, Satrić, Vučipolje i Zasiok. Smještena je na sjeverozapadu Splitsko-dalmatinske županije, sa južne strane graniči sa Gradom Sinjem, a sa sjeverne sa Gradom Vrlika. Površina Općine Hrvace iznosi 20.895 ha od čega se 15.394 ha koristi kao pašnjaci a 1.942 ha zauzimaju šume. Općina Hrvace se fokusira na poticanje obrtništva, malog i

srednjeg poduzetništva (Općina Hrvace, 2024). Prema Državnom zavod za statistiku (2024) općina Hrvace sa zadnjeg popisa stanovništva iz 2021. godine broji 3.144 stanovnika.

5.4.1 Tradicijsko lončarstvo ručnoga kola

Tradicijsko lončarstvo ručnoga kola u Potravlju, selu kraj Sinja u općini Hrvace, održalo se do danas, iako je nekada bilo rasprostranjeno u mnogim selima Cetinske krajine. Prije Drugog svjetskog rata, u toj je regiji postojalo pedesetak obitelji koje su se bavile izradom zemljanog posuđa, od čega je dvadesetak živjelo u Potravlju. Lončari iz Potravlja, poznati kao bakrari po lokalnom nazivu za zemljane bakre, opskrbljivali su Cetinsku krajinu i širu Dalmaciju. Proizvodi se i danas mogu pronaći u gradovima poput Sinja, Trilja, Zadra, Metkovića, Splita i drugih. Iako se i dalje izrađuju tradicijske posude, danas se proizvode i novi oblici, poput amfora za turiste i lonaca za cvijeće, te minijturnih replika tradicijskog posuđa koje služe kao suvenir. Ovo umijeće vuče svoje porijeklo iz 4. stoljeća prije Krista, a u većem dijelu Europe zamijenjeno je lončarstvom nožnog kola. Danas tradiciju izrade zemljanog posuđa u Potravlju nastavljaju sinovi Jure Knezovića i njegov brat Dušan Knezović (Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, 2024).

5.5 Grad Vrlika

Područje Vrlike, koja je jedan od najmlađih gradova Splitsko-dalmatinske županije, smješteno duboko u dalmatinskom zaleđu, izvan dohvata obalnog utjecaja. Obuhvaća površinu od 237,73 km², te uključuje grad Vrliku i osam naselja: Garjak, Ježević, Koljane, Kosore, Maovice, Otišić, Podosoje i Vinalić. Vrlika se nalazi na nadmorskoj visini od 425 m, dok su pod njezinom upravom i visoki gorski prostori Svilaje i Dinare koji su u tom pojasu razdvojeni nizom krških polja: Cetinskim i Paškim poljem na sjeveru i nešto većim, Vrličkim poljem, smještenim južnije, te rijekom Cetinom i jezerom Peruča (Grad Vrlika, 2024). Prema Državnom zavodu za statistiku (2024) grad Vrlika sa zadnjeg popisa stanovništva iz 2021. godine broji 1.728 stanovnika.

5.5.1 Tvrđava Prozor

Tvrđava Prozor ulazi u najbitnije srednjovjekovne tvrđave u unutrašnjosti Dalmacije. S tvrđave se pruža impresivan pogled na Vrličku okolicu. Upisana je u Registar kulturnih dobara RH. Izgrađena je između 14. i 15. stoljeća. Prvi put je zabilježena 1406. za vrijeme uprave splitskog kneza i bosanskog plemića Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Tvrđava ima nepravilni pravokutni oblik, u središtu se nalazi utvrđeni stambeni dio. Ulaz u tvrđavu je bio s istočne strane putem zidane rampe i pokretnog drvenog mosta. Na zapadnoj strani se nalazio stambeni dio. Istočna strana tvrđave je bila zaštićena manjom kulom kružnog oblika, a ulaz u tvrđavu je bio sa zapadne strane. Južnu stranu tvrđave koja je bila nepristupačna štitio je niski bedem izgrađen na litici. Obnova tvrđave započela je 1988., no uskoro je prekinuta zbog Domovinskog rata. Grad je započeo s obnovom 2006. s ciljem očuvanja i revitalizacije ove značajne utvrde (Visit Vrlika, 2024).

Slika 6. Tvrđava Prozor

Izvor: Grad Vrlika (2020). Dostupno na: <https://vrlika.hr/tvrdava-prozor/> (15.05.2024.)

5.5.2 Vrlička Česma

Vrlička Česma je očaravajući park iz 19. stoljeća gdje izvire jedan od brojnih pritoka rijeke

Cetine. Voda teče iz šest kamenih izljeva smještenih na kamenom zidu. Česma je imala značajnu ulogu kao mjesto susreta i povezivanja stanovnika grada Vrlike, a inspirirala je pjesnika Milana Begovića da napiše jedno od danas najpoznatijih opera „Ero s onoga svijeta“. Također se tu nalazi i spomenik Milana Begovića kao čast velikom pjesniku i stanovniku grada Vrlike. Česma predstavlja jedinstvenu pozornicu na kojoj se svakog ljeta izvodi opera „Ero s onoga svijeta“ (Visit Vrlika, 2024). Vrlička Česma se počela obnavljati 2020. u kojem je ministarstvo kulture odobrilo gradu Vrlici iznos od sedamdesetpet tisuća kuna za realizaciju projekta „Uređenje vrličke Česme i okolnih staza“ (Ferata, 2020).

5.5.3 Crkva Sv. Spasa

Crkva Sv. Spasa je u Hrvatskoj jedna od najvažnijih predromaničkih građevina. Kako se saznaje izgradnju crkve započeo je župan Gostiha sa majkom Nemirom i sinovima u 9. stoljeću. U okolici crkve nađeno je ogromno srednjovjekovno groblje s više od tisuću grobova. U nalazištima se otkrio brojan nakit, novac, tkanina, oružje i oruđe, a tu se najviše ističu luksuzno izrađene naušnice i dijelovi pozlaćenog srebrnog pojasa. Ovi vrijedni artefakti se čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (Visit Vrlika, 2024).

Jedna od zanimljivosti je da svake godine za proslavu svetkovine Uzašašća Spasova u mjestu Cetina održava se sveta Misa ispred crkve Sv. Spasa, time se želi održati običaj slavljenja pokraj stoljetne Crkve.

5.5.4 Balečki most

„Most je izgrađen 1907. pod upravom austrijske vlasti, a radove su izvodili domaći majstori koristeći kamen tamnije sive boje. Most sadrži tri polukružna otvora jednakih dimenzija smještenih na kamenim stupovima. Svojim izgledom sličan je ostalim mostovima iz druge polovice 19. stoljeća u Dalmaciji. Površina pokraj mosta, uključujući i korito rijeke, predstavlja značajno arheološko nalazište s nalazima iz prapovijesti i antike. Most je restauriran 2014. godine, (Visit Vrlika, 2024).

5.5.5 Pločasti most

Pločasti most na rijeci Cetini sagrađen je od srednjovjekovnih kamenih nadgrobničkih spomenika. Ovaj most je jedinstven primjer premošćivanja rijeke, pored mosta se u blizini nalazi ranoromanička crkva Sv. Spasa. Prema istraživanjima je utvrđeno da su ovi kameni nadgrobni spomenici sigurno doneseni s groblja iz 15. stoljeća pored sela Vranješi. Most je sastavljen od tri gotovo pravilne ploče. Sličan most naziva Vukovića most, nalazi se na pritoku Cetine kod sela Vukovići. (Visit Vrlika, 2024).

5.5.6 Ojkavica i nijemo kolo

Ojkavica pripada jednom od najstarijih slojeva glazbenog izričaja u Hrvatskoj. Odlikuje se karakterističnim potresanjem glasa i specifičnim načinom pjevanja „iz grla“. Ovu vrstu pjevanja može izvoditi jedan pjevač samostalno ili uz pratnju drugog glasa koji drži dulji ton tijekom potresanja. Dvoglasno otkanje poznato kao ojkavica rasprostranjeno je na području između rijeka Krke i Cetine, uključujući Vrliku, Kijevo te drniško i šibensko zaleđe. Ovaj način pjevanja korišten je u svakodnevnoj komunikaciji prilikom obavljanja različitih poslova, putovanja konjskim karavanama, zabavama uz komin (ognjište) te kao razonoda čobana prilikom čuvanja blaga. Ojkavica je zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske (Tragom Hrvatske Baštine, 2024.).

„Nijemo kolo“ izvodi se u gradu Vrlici. Ova nematerijalna baština poznata je po svom posebnom ritmu i koreografiji, a često se izvodi na kulturnim manifestacijama i svečanostima. Karakterizira ga tihi plesni korak, odakle i potječe naziv „nijemo“ jer plesači ne prave zvukove prilikom izvođenja plesa. Ples je značajan dio lokalne kulturne baštine i identiteta, te predstavlja važan element očuvanja tradicije. U studenom 2011. UNESCO je uvrstio vrličko nijemo kolo na popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (Mreža hrvatske kulture, 2024).

Kulturno – umjetničko društvo osnovano je 1964. pod imenom KUD „Gradina“. 1982. KUD „Gradina“ mijenja naziv u Kulturno umjetnička udruga „Milan Begović“ koji ostaje do danas.

Kroz svoju dugu povijest udruga je nastupala u brojnim zemljama: Poljskoj, Mađarskoj, Češkoj, Austriji, Njemačkoj, Italiji itd. Također je bila na poznatim manifestacijama u domovini poput Smotre folklora u Zagrebu, Seoske olimpijade Brođanci, Đakovačkih vezova i drugih. Ističe se u sudjelovanju na Prvoj međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1966. godine. Ciljevi Udruge su očuvanje i javno predstavljanje izvornog folklora uključujući ples, vokal, instrumentalnu glazbu i ostale srodne etnografske i folklorne izraze. Danas udruga broji preko 150 članova, od mlade dobi sve do starije (Mreža hrvatske kulture, 2024).

Tablica 1. Mapiranje kulturne baštine Cetinske krajine

Grad/općina	Kulturna baština	Vrsta kulturne baštine	Upravljanje	Obnovljeno	Zaštićeno
Grad Sinj	Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske	Nepokretna	Franjevački samostan Sinj	DA	NE
	Sinjska Alka	Nematerijalna	Grad Sinj	-	DA
	Tvrđava Grad	Nepokretna	Vodovod i čistoća Sinj	DA	DA
	Utvrda Kamičak	Materijalna	Grad Sinj	DA	DA
Grad Trilj	Tilurij	Arheološka	Grad Trilj	NE	DA
	Rimska cesta	Arheološka	Grad Trilj	NE	DA
	Utvrda Nutjak	Nepokretna	Grad Trilj	NE	DA
	Utvrda Čačvina	Arheološka	Grad Trilj	NE	DA
	Na mašete	Arheološka	Grad Trilj	NE	NE
Grad Vrlika	Pločasti most	Arheološka	Republika Hrvatska	NE	NE
	Balečki most	Nepokretna	Javno vodno	DA	DA

			dobro (Republika Hrvatska)		
	Crkva Sv. Spasa	Nepokretna	Općina Civljane	-	NE
	Vrlička Česma	Nepokretna	Republika Hrvatska	DA	DA
	Tvrđava Prozor	Nepokretna	Republika Hrvatska	DA	DA
	Ojkavica	Nematerijalna	Republika Hrvatska	-	DA
	Nijemo kolo	Nematerijalna	Republika Hrvatska	-	DA
Općina Otok	Otočke Mačkare	Nematerijalna	Općina Otok	-	DA
Općina Hrvace	Tradicijsko lončarstvo ručnoga kola	Nematerijalna	Općina Hrvace	-	DA

Izvor: djelo autorice, napravljeno prema Geoportalu. Dostupno na: <https://geoportal.dgu.hr/>
(29.08.2024.)

6. UPRAVLJANJE KULTURNOM BAŠTINOM CETINSKE KRAJINE

Menadžment u kulturi obuhvaća upravljanje i promicanje kreativnih procesa te komunikaciju s publikom. Ovo se odnosi na rad u javnim ustanovama, neprofitnim organizacijama, kao i privatnim, komercijalnim i profitnim sektorima koje djeluju u području kulture (Antolović J., 2009).

Menadžment u kulturi može se definirati kao primjena znanja i tehnika menadžmenta u stvaranju, promidžbi i potrošnji kulturnih proizvoda. Ova disciplina postaje sve važnija s izlaskom kulture na tržište, jer njezina uloga postaje sve važnija s razvojem tržišta kulturnih proizvoda, te sve većom integracijom kulture u različite proizvode i usluge. Na primjer, ne možemo zamisliti turističko tržište bez učešća kulturnih elemenata ili proizvodnje odjevnih predmeta bez umjetničkog dizajna. Menadžment u kulturi obuhvaća kreiranje i održavanje okruženja koje omogućava učinkovito postizanje ciljeva, čime kultura, postajući proizvod/usluga, dobiva pratnju menadžmenta koje je povezuje s tržištem i publikom (Antolović J., 2009).

Baštinom Cetinske krajine upravljaju brojni dionici iz javnog i civilnog sektora. O crkvenoj i vjerskoj baštini brine Biskupija, koja je ujedno vlasnik građevina i njihovih inventara. Sveobuhvatnu skrb o baštini ovog područja osigurava i Konzervatorski odjel u Splitu, pod Ministarstvom kulture i medija. Muzeji u Cetinskoj krajini, poput ostalih muzeja, djeluju prema Zakonu o muzejima i svojim internim pravilnicima, provodeći godišnje planove u kojima prikupljaju građu, registriraju, bave se stručnim i znanstvenim radom te organiziraju izložbe i događaje. Kulturno – umjetnička društva, kao udruge građana, okupljaju entuzijaste i ljubitelje baštine, običaja i tradicije.

6.1 Ljudski resursi u kulturnom turizmu

Uloga menadžera u kulturi i kulturnom turizmu je prepoznavanje i unapređenje kulturnih praksi i umjetničkog dostignuća, očuvanje i promicanje vrijednosti kulturnih dobara, kao i razvoj novih kulturnih i kulturno-turističkih proizvoda. Stručnjaci u ovom području mogu djelovati kao menadžeri – poduzetnici, organizatori festivala, voditelj projekta obnove

kulturnih dobara i sličnim ulogama. Osim upravljačkih funkcija, u kulturi i kulturnom turizmu postoje brojne znanstvene, istraživačke, administrativne i animacijske profesije. One uključuju: administratora u kulturi i kulturnom turizmu, istraživača kulturnog i turističkog razvoja, animatori u kulturi i kulturnom turizmu, voditelja i koordinatora projekata u različitim područjima kulturnih i kreativnih industrija, nezavisne kreativne poduzetnike i slobodni suradnici, voditelj i koordinate projekata u organizacijama civilnog društva (Veleučilište Baltazar, 2024).

Djelatnici turističkih agencija, turistički vodiči te stručni djelatnici u muzejima i srodnim ustanovama imaju ključnu ulogu u razvoju kulturnog turizma na nekom području. Njihova je primarna funkcija oblikovanje turističkih iskustava koja omogućuju dublje razumijevanje i valorizaciju kulturnih vrijednosti destinacije. Ovi dionici kreiraju i organiziraju turističke pakete koji uključuju kulturne i povijesne atrakcije, pri čemu imaju mogućnost oblikovati i istaknuti lokalnu kulturu. Turistički vodiči, kao neposredni predstavnici destinacije od osobite su važnosti u komunikaciji kulturnih elemenata. Njihovo znanje o povijesti, tradiciji i lokalnim običajima pruža posjetiteljima kontekst dubljeg razumijevanja kulturnog prostora kojeg posjećuju. Interpretacija vodiča značajno pridonosi kvaliteti doživljaja posjetitelja te istovremeno osigurava očuvanje visokih standarda informiranosti i poštovanja prema kulturnom nasljeđu.

6.2 Načela menadžmenta kulturne baštine

Prema Antolović J. (2009) zaštita i očuvanje kulturne baštine temelji se na određenim načelima, koja su jednako primjenjiva na kulturnu baštinu Cetinske krajine:

- Načelo zakonitosti i/ili tradicije (Sinjska alka koja je zakonski zaštićena i duboko ukorijenjena u povijesnoj i kulturnoj svijesti stanovništva),
- Načelo prepoznavanja/identifikacije (prepoznavanje i priznanje uloge u očuvanju vjerskih tradicija i običaja na primjeru Crkve Gospe Sinjske),
- Načelo dokumentiranosti (Konzervatorski odjel u Splitu),
- Načelo multidisciplinarnog pristupa (projekt zaštite i očuvanja Sinjske alke),
- Načelo očuvanja spomeničke vrijednosti (tvrđava Kamičak),
- Načelo granične koristi (gastro turizam Cetinske krajine),

- Načelo ekonomskog vrednovanja (povećanje prihoda od raznih manifestacija i događaja),
- Načelo dobrog gospodarenja (održavanje i obnova kulturnih spomenika).

6.3 Koncept održivog razvoja

Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine razlikuje se od onoga u zaštiti prirodne baštine i ekoloških resursa, iako se mnogi njihovi principi mogu usporediti. Resursi kulturne baštine su ograničeni i podložni propadanju. Njihova jedinstvenost leži u tome što su oni neobnovljivi, ili se pak mogu obnoviti, ali na nižoj razini kulturne i emotivne vrijednosti. Za razliku od prirodnih resursa, kod kojih je održivost osigurana ako njihova uporaba ne prelazi brzinu obnove, dok se neobnovljivi resursi postupno zamjenjuju obnovljivima. Kako bi se spriječila šteta, mogu se koristiti modeli medijske reprezentacije kulturne baštine, poput virtualnog prikaza prošlosti koji pomažu u očuvanju njenog integriteta. Koncept održivog razvoja kulturne baštine trebao bi se fokusirati na minimiziranje štetnih utjecaja i promicanja prihvatljivih segmenata očuvanja. To uključuje brigu o naslijeđenim vrijednostima koje su očuvane u materijalnim strukturama i podložne su starenju i propadanju. Suština održivog razvoja kulturne baštine leži u osiguravanju dugoročnog očuvanja tih vrijednosti uz minimiziranje štete i maksimalnu društvenu brigu (Maroević I., 2001).

7. KULTURNA BAŠTINA CETINSKE KRAJINE KAO RAZVOJNI POTENCIJAL

Tablica 2. Dolasci i noćenja u Cetinskoj krajini po gradovima/općinama

Turističko mjesto	DOLASCI			BAZNI INDEKS (2021.)	NOĆENJA			BAZNI INDEKS (2021.)
	2021.	2022.	2023.		2021.	2022.	2023.	
Sinj	9.475	11.450	14.133	149,16	35.134	28.451	33.787	96,16
Otok	274	246	251	91,60	2.180	1.946	2.226	102,11
Trilj	2.109	2.694	3.754	177,99	14.266	17.479	19.249	134,92
Hrvace	564	831	838	148,58	3.855	5.582	5.029	130,45
Vrlika	450	1.014	1.343	298,44	1.541	2.289	3.004	194,94
UKUPNO	12.872	15.485	19.569	152,02	56.976	55.747	63.295	111,09

Izvor: djelo autorice, napravljeno prema Državnom zavodu za statistiku. Dostupno na: <https://web.dzs.hr/> (17.05.2024.)

Prema navedenim podacima iz Tablice 1 može se vidjeti broj dolazaka i noćenja u Cetinskoj krajini prema gradovima i općinama. Navedene su tri godine 2021. kao godina poslije velike pandemije COVID – 19 u kojoj se vidi velika razlika u dolascima i noćenjima za razliku od ostalih 2022. te 2023. Počevši od grada Sinja kao glavnog središta Cetinske krajine može se usporediti 2023. sa baznom 2021. u kojima se vidi porast dolazaka turista za 49,16% dok se broj noćenja turista smanjio za 3,84%. U općini Otok može se usporediti 2023. sa baznom 2021. u kojima se vidi pad dolazaka za 8,4% dok se broj noćenja povećao u 2023. u osnovu na 2021. za 2,11%. U gradu Trilju u usporedbi 2023. sa baznom 2021. u kojima se vidi porast dolazaka turista za čak 77,99% dok je također porastao i broj noćenja turista u 2023. u usporedbi sa 2021. za 34,92%. U općini Hrvace u usporedbi 2023. sa baznom 2021. vidi se porast dolazaka turista za 48,58% te također porast broja noćenja turista za 30,45%. Na kraju slijedi grad Vrlika na kojem se najviše vidi povećanje i utjecaj za vrijeme i nakon pandemije u kojima se uspoređuju 2023. sa baznom 2021. u kojima se vidi povećanje za velikih 198,44% dolazaka turista i 94,94% povećanja noćenja turista što je jedan nagli skok za tako malen grad.

Za dolaske i noćenja turista u Cetinskoj krajini, kao i o turističkoj promociji područja brinu se

turističke zajednice i lokalne vlasti. Glavnu ulogu u području ima Turistička zajednica grada Sinja koja djeluje na promociji kulturne baštine, prirodnih ljepota i događaja. Osim turističke zajednice grada Sinja tu sudjeluju i Turistička zajednica općine Hrvace i grada Vrlike. Iako turističke zajednice imaju veću ulogu u promociji i upravljanju područjem važnu ulogu igraju i privatni poduzetnici, ugostitelji te vlasnici smještaja koji doprinose organizaciji i privlačenju turista u Cetinsku krajinu.

Kulturna baština značajno je obilježila i okarakterizirala urbana i ruralna područja diljem europskog kontinenta. Njezina zaštita prvenstveno je odgovornost nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti, ali kulturne politike Europske unije također oblikuju strategije prema kojima se pristupa očuvanju kulturnog nasljeđa. Kulturna baština posjeduje ogroman gospodarski i društveni potencijal jer može doprinijeti povećanju zaposlenosti i unaprjeđenju poslovanja u ključnim područjima, istovremeno odgovarajući na neke od najvažnijih društvenih izazova današnjice. Potrebno je što prije iskoristiti raspoložive resurse te istražiti nove izvore financiranja poput privatnog kapitala i zaklada, kako bi se omogućili novi modeli javno-privatne suradnje. Kulturna i kreativna industrija ima ključnu ulogu u procesu obnove, jer potiče ekonomski napredak i inovativnost. Te industrije imaju značajnu ulogu u preoblikovanju gradova i regija, vraćajući napuštenim prostorima novu svrhu i identitet te pokrećući inovacije koje jačaju gospodarstvo (Murovec N., Kavas D., 2021).

8. ZAKLJUČAK

Kulturna baština Cetinske krajine može biti veliki razvojni potencijal, samo treba iskoristiti i istaknuti njezine jedinstvene turističke karakteristike. Osnovna jedinica za proučavanje je turist, osoba od koje kreće sve u turizmu, osoba koja ide na putovanja izvan mjesta svoga boravka kako bi „okusila“ nova mjesta, a najviše od svega želi doživjeti neko mjesto tj. njihovu kulturu. Kultura je vrlo bitna stavka u turizmu i danas se sve više počinje primjenjivati jer turisti žele upoznati destinaciju i njenu povijest, te sve što je vezano za nju. Masovni turizam 20. stoljeća više nije poželjna pojava. Fokus u suvremenom pristupu razvoju turizma je na održivosti, odgovornom i autentičnom turizmu. U središtu interesa je očuvanje okoliša, kulturne baštine i autentičnosti lokalnih zajednica, poticanju manjih specijaliziranih iskustava, te smanjenju negativnih utjecaja na resurse i lokalnu kulturu. Glavni prioritet je pružiti posjetiteljima dublje i kvalitetnije doživljaje kroz personalizirane ture, ekoturizam i promicanje lokalnih običaja, čime se smanjuje pritisak masovnog turizma na nekom području. Osim proučavanja turista i njegovih potreba važno je dobro prikazati turističku ponudu. Svaka ponuda je kompleksna, može imati sezonski karakter ali i ne mora, sezonalnost je još jedna karakteristika turizma koja se u novijim pristupima želi izbjeći. Za uspješan razvoj turističke destinacije ključno je osigurati privlačan i atraktivan turistički proizvod. Proizvod mora biti pažljivo osmišljen i prilagođen specifičnom ciljnom tržištu te odgovarajućem tipu turista.

Cetinska krajina raspolaže s bogatom kulturnom baštinom, kao neke od strategija koje se mogu iskoristiti u promoviranju područja su korištenje i isticanje lokalnih autentičnih priča koje se mogu povezati s tradicijskom gastronomijom. Kako se razvija tehnologija tako se treba nastojati kreirati sve više atraktivnih vizualnih sadržaja jer bez kvalitetnih videa i fotografija nema dobre promocije, mogu se modernizirati web stranice, uvesti nove aplikacije s interaktivnim kartama, preporukama za ture i informacijama o smještaju. Kako bi se na što bolji način „oživjela“ povijest može se uvesti virtualna stvarnost i 3D ture. Organiziranjem događaja i festivala koji su posvećeni običajima, hrani koja se prije jela i glazbi može se stvoriti veoma privlačna turistička ponuda.

Na području Cetinske krajine ključno je podizanje svijesti lokalnog stanovništva o vrijednosti kulturnog kraja u kojemu žive. Institucije koje upravljaju kulturnim dobrima trebaju preuzeti odgovornost za njihovu sanaciju, konzervaciju i dostupnost javnosti. Važno je uključivanje kulturnih institucija s modernim pristupom upravljanja kulturnom baštinom, od zaštite,

interpretacije do promocije. Potrebno je dodatno razviti postojeće kvalitetne kulturne proizvode, poput Sinjske alke. Nužno je donijeti strategiju kulturnog razvoja Cetinske krajine koja sadrži sve dionike, uključujući lokalno stanovništvo. Gradovi i općine moraju intenzivnije surađivati i poticati lokalna kulturno – umjetnička društva, kao angažman u očuvanju i promociji baštine i običaja. Osim toga, bitno je podržavati lokalne OPG – ove, te male i srednje poduzetnike u turizmu. Danas kad nam EU nudi mnoštvo subvencija za poboljšanje infrastrukture važno ih je iskoristiti i primijeniti posebice u krajevima gdje je najpotrebnije.

LITERATURA

- Antolović J., (2009.), *Menadžment u kulturi*, Hadrian d.o.o., Zagreb. Dostupno na: <https://hadrian.hr/wp-content/uploads/2019/11/MENADZMENT-U-KULTURI.pdf> (11.03.2024.)
- Alka (2024.), *Sinjska Alka, Alkarski dvori*. Dostupno na: <https://www.alka.hr/sinjska-alka/alkarski-dvori-s52>
- Alka (2024.), *Viteško alkarsko društvo, Alka marketing*. Dostupno na: <https://www.alka.hr/alkarsko-drustvo/alka-marketing-c8> (15.09.2024.)
- Bobot R., Čatipović B. i suradnici (1987.) *The Alka tournament of Sinj*. Beograd: Jugoslavenska revija (06.05.2024.)
- Brajčić M., Kušćević D. (2023.) *Hrvatska kulturna baština u interakciji i kontekstu održivoga razvoja: implementacija u odgoj i obrazovanje*. Filozofski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu (26.06.2024.)
- Domazet D. i suradnici (2018.) *Tvrđava grad*. Muzej Cetinske krajine, Sinj (07.05.2024.)
- Državni zavod za statistiku (2024.) *Popis stanovništva 2021*. Dostupno na: <https://web.dzs.hr/> (21.08.2024.)
- Europska komisija (2024.) *Kultura i Kreativnost, Održivost i kulturna baština*. Dostupno na: <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainability-and-cultural-heritage> (15.09.2024.)
- Ferata (2020.), *Uređuje se Vrlička Česma*. Dostupno na: <https://www.ferata.hr/ureduje-se-vrlicka-cesma/> (28.08.2024.)
- Grad Sinj (2024.), O gradu, osnovne informacije. Dostupno na: <https://www.sinj.hr/grad-sinj/> (06.05.2024.)
- Grad Sinj (2024.), *Opis projekta B2*. Dostupno: <https://www.sinj.hr/Portals/12/Opis%20projekta%20B2.pdf> (21.08.2024.)
- Kultura pamćenja – Cetinska krajina (2024.), *Projekt preuređenja Crkve Čudotvorne Gospe Sinjske*. Dostupno na: <https://pamcenje-ck.com/blog/2024/01/05/projekt-preuređenja-crkve-cudotvorne-gospe-sinjske-234/> (28.08.2024.)
- Lokalna razvojna agencija – LAG (04.06.2020.), Lokalna razvojna strategija LAG – a „Cetinska krajina“ za razdoblje 2014. – 2020. Dostupno na: https://www.lag-ck.hr/images/documents/temeljni_dokumenti/Lokalna_razvojna_strategija-LAG_CK-04_06_2020.pdf (02.05.2024.)
- Marasović T. (2001.), *Kulturna baština 1*, Veleučilište u Splitu, Split. (10.03.2024.)
- Maroević I. (2001.), *Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine*, Filozofski fakultet, Zagreb. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/208406> (08.08.2024.)
- Maroević I. (2020.), *Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine*, Filozofski fakultet, Zagreb. Dostupno na: <https://spasimobisevo.org/koncept-odrzivog-razvoja-u-zastiti-kulturne-bastine/> (15.09.2024.)
- Ministarstvo kulture i medija (2024.), kulturna baština. Dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)) (10.03.2024.)

Mreža hrvatske kulture (2024.), KUU Milan Begović, O nama. Dostupno na: <http://www.kuu-milanbegovic.mreza.hr/stranica?p=kulturno-umjetnicka-udruga-milan-begovic-vrlika-30cf> (16.05.2024.)

Murovec N., Kavas D. (2021.) *Strategija upravljanja kulturnom baštinom korištenjem KK industrije*. D.T3.3.3. dokument. Forget Heritage, Interreg Central Europe, EU. Dostupno na: <https://programme2014-20.interreg-central.eu/Content.Node/Forget-Heritage/Croatian-D.T3.3.3.-web.pdf> (08.08.2024.)

Muzej Triljskog kraja (2024.), O muzeju. Dostupno na: <https://muzejtriljskogkraja.hr/o-muzeju/> (08.05.2024.)

Muzej Cetinske krajine (2024.), O muzeju. Dostupno na: <https://www.mck-sinj.hr/index.php/hr-hr/> (15.09.2024.)

Muzejski Dokumentacijski Centar (2022.), *Izvešća, 2022., Muzej Sinjske Alke*. Dostupno na: https://mdc.hr/files/pdf/Izvjescia/2022/Muzej-Sinjske-alke_2022.pdf (28.08.2024.)

Muzejski Dokumentacijski Centar (2023.), *Izvešća, 2023., Muzej Triljskog kraja*. Dostupno na: https://mdc.hr/files/pdf/Izvjescia/2023/Muzej-triljskog-kraja_2023.pdf (28.08.2024.)

Muzejski Dokumentacijski Centar (2022.), *Izvešća, 2022., Muzej Cetinske krajine*. Dostupno na: https://mdc.hr/files/pdf/Izvjescia/2022/Muzej-Cetinske-krajine-Sinj_2022.pdf (15.09.2024.)

Olson R. V. O. (2015.), *Cultural Tourism: Definitions and Typology – A Research Note*. Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3318843 (25.04.2024.)

Općina Otok (2024.), Općina Otok. Dostupno na: <https://www.opcina-otok.hr/opcina-otok/#tab-18421> (09.05.2024.)

Općina Hrvace (2024.), Općenito o općini Hrvace. Dostupno na: <https://www.opcina-hrvace.hr/opcenito-o-opcini-hrvace/> (14.05.2024.)

Portal privatni smještaj (2021.), *Jeste li kulturni turist?* Dostupno na: <https://portal.privatnismjestaj.hr/clanak/jeste-li-kulturni-turist> (06.04.2024.)

Registar kulturnih dobara RH (2024.), *Tradicijsko lončarstvo ručnoga kola u Potravlju*. Dostupno na: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-5916> (07.09.2024.)

Sinjska rera (2018.), *Tvrđava Stari grad izložena propadanju*. Dostupno na: <https://sinjskarera.hr/tvrdava-stari-grad-izlozena-propadanju/> (28.08.2024.)

Svetište Gospe Sinjske (2024.), *Novosti, Crkva čudotvorne Gospe Sinjske postaje manja bazilika*. Dostupno na: <https://www.gospa-sinjska.hr/wp/novosti/crkva-cudotvorne-gospe-sinjske-postaje-manja-bazilika/>

Tragom Hrvatske Baštine (2024.), *KUU Milan Begović*. Dostupno na: <https://bastina.hr/kud/kud-%E2%80%8Cmilan-begovic/> (16.05.2024.)

UNWTO (Svjetska turistička organizacija) (2024.), *Tourism and Culture, About Cultural Tourism*. Dostupno na: <https://www.unwto.org/tourism-and-culture> (06.04.2024.)

Veleučilište Baltazar (2024.), Zaprešić. Usmjerenje studija, *Menadžment u kulturi i kulturnom turizmu*. Dostupno na: <https://www.bak.hr/studijski-programi/menadzment-u-kulturi-i-kulturnom-turizmu/> (03.04.2024.)

Visit Sinj (2024.), *Što vidjeti*. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/tvrdjava-grad> (07.05.2024.)

Visit Trilj (2024.), Trilj, Osnovne informacije. Dostupno na: <https://www.visitrilj.com/hr/trilj/osnovne-informacije> (08.05.2024.)

Visit Vrlika (2024.), *Što vidjeti*. Dostupno na: <https://visitvrlika.com/hr/sto-vidjeti/tvrđava-prozor> (15.05.2024.)

VV projekt (2024.), *Rekonstrukcija utvrde Kamičak (Kamičak, faza I)*. Dostupno na: <http://www.vv-projekt.hr/#lista-projekata/2-projekti/120-rekonstrukcija-utvrde-kamiak-i-zgrade-palacina> (28.08.2024.)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, „Narodne novine“, broj 01-081-99-1280/2, Zagreb (1999.). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html (10.03.2024.)

PRILOZI

POPIS SLIKA

*Slika 1. Prostorni smještaj Cetinske krajine*10

*Slika 2. Sinjski Alkari*15

*Slika 3. Slika tvrđave Grad u 16. stoljeću*17

*Slika 4. Utvrda Kamičak iz ptičje perspektive*18

*Slika 5. Utvrda Nutjak*22

*Slika 6. Tvrđava Prozor*26

POPIS TABLICA

*Tablica 1. Mapiranje kulturne baštine Cetinske krajine*29

*Tablica 2. Dolasci i noćenja u Cetinskoj krajini po gradovima/općinama*34